

УДК 141.30(477)“19”(092)
UDC
DOI: 10.17223/18572685/57/22

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНА ДУМКА ГАВРИЇЛА КОСТЕЛЬНИКА (АНАЛІЗ МАЛОВІДОМИХ ТА АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ)

Є.В. Нікольський¹, Н.Л. Юган²

¹ Ужгородська українська богословська академія
Україна, 88000, м. Ужгород, вул. Ю. Гойди, 4
E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

² Київський національний університет ім. Т. Шевченка
Україна, 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 36
E-mail: ugannl2@gmail.com

Авторське резюме

Проаналізовано маловідомі та архівні філософсько-релігійні роботи відомого бачванського русина, голови ініціативної групи по возз'єднанню УГКЦ з РПЦ протопресвітера Гавриїла Костельника (1886–1948). Деякі філософські праці Костельника були лише етапом філософського осмислення буття автором (теорії пізнання у «Три розправи про пізнання»). Інші розвідки мали потужний заряд критики: виходили далеко за рамки традиційно-догматичного католицького креаціонізму (наприклад, аналіз матеріалістично-атеїстичної доктрини та соціальних ідей у «Фільозофічнаа природна гадка», «Простір і вселенна») чи піддавали нищівній критиці основи філософії соціалізму-комунізму («Еволюція», «Розум», «Причини атеїзму», «Атеїст», «Матеріалізм» та ін.). Частина неопублікованих праць філософського характеру, що зберігаються в архіві Костельника, демонструють читачеві особливості власної філософської системи автора («Логіка»). Вона входила в протиріччя з усталеними нормативами логіки як науки та постулатами християнства (зв'язок свідомості та підсвідомості, стигматизація, перевтілення душ, езотерична термінологія, «почуття таїнственності» та ін.). Аналіз маловідомих та архівних джерел з архіву Костельника доводить, що протопресвітер був різноплановим науковцем з широкою ерудицією, мав критичне мислення та генерував оригінальні для свого часу філософсько-релігійні концепції (католицький модернізм).

Ключові слова: Гавриїл Костельник, українська філософська думка, архівні джерела, теорія пізнання, матеріалістично-атеїстична доктрина, соціалістичні ідеї.

ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗНАЯ МЫСЛЬ ГАВРИИЛА КОСТЕЛЬНИКА (АНАЛИЗ МАЛОИЗВЕСТНЫХ И АРХИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ)

Е.В. Никольский¹, Н.Л. Юган²

¹ Ужгородская украинская богословская академия
Украина, 88000, г. Ужгород, ул. Ю. Гойды, 4
E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

² Киевский национальный университет им. Т. Шевченко
Украина, 03022, г. Киев, ул. Васильковская, 36
E-mail: ugannl2@gmail.com

Авторское резюме

Проанализированы малоизвестные и архивные философско-религиозные работы известного бачванского русина, председателя инициативной группы по воссоединению УГКЦ с РПЦ протопресвитера Гавриила Костельника (1886–1948). Некоторые философские труды Костельника были только этапом философского осмысления бытия автором (теории познания в работе «Три расправы о познании»). Другие исследования несли мощный заряд критики: выходили за рамки традиционно догматического католического креационизма (например, анализ материалистически-атеистической доктрины и социальных идей в работах «Философская естественная мысль», «Пространство и вселенная») или критиковали основы философии социализма-коммунизма («Эволюция», «Разум», «Причины атеизма», «Атеист», «Материализм» и др.). Часть неопубликованных работ философского характера, хранящихся в архиве Костельника, демонстрирует читателю особенности собственной философской системы автора («Логика»). Она входила в противоречие с устоявшимися нормативами логики как науки и постулатами христианства (связь сознания и подсознания, стигматизация, перевоплощение душ, эзотерическая терминология, «чувство таинственности» и др.). Анализ малоизвестных источников из архива Костельника доказывает, что протопресвитер был разноплановым ученым с широкой эрудицией, имел критическое мышление и порождал оригинальные для своего времени философско-религиозные концепции (католический модернизм).

Ключевые слова: Гавриил Костельник, украинская философская мысль, архивные источники, теория познания, материалистически-атеистическая доктрина, социалистические идеи.

PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS THOUGHT OF GABRIEL KOSTELNIK (THE ANALYSIS OF UNDERSTUDIED AND ARCHIVAL SOURCES)

E.V. Nikolsky¹, N.L. Yuhan²

¹ Uzhhorod Ukrainian Theological Academy
4 Yu. Goyda Street, Uzhhorod, 88000, Ukraine
E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

² Taras Shevchenko National University of Kyiv
36 Vasilkovskaja Street, Kyiv, 03022, Ukraine
E-mail: ugannl2@gmail.com

Abstract

The article analyses the understudied and archival philosophical and religious works of the famous Bachwana Rusin, Chairman of the initiative group on the reunification of the UGCC with the ROC, Protopresbyter Gabriel Kostelnik (1886–1948). While some of his philosophical works were only an interim stage in his philosophical understanding of being (the theory of cognition in “Three clues to cognition”), other studies carried a powerful charge of critique, going beyond the traditionally dogmatic Catholic creationism (for instance, the analysis of atheistic doctrine and social ideas in “Philosophical Natural Thought”, “Space and Universe”) or criticising the foundations of the socialism-communism (“Evolution”, “Reason”, “Causes of Atheism”, “Atheist”, “Materialism”, etc.). Some of the unpublished philosophical works from Kostelnik’s archive disclose the peculiarities of his philosophical system (“Logic”), which opposed the established norms of logic as a science and the postulates of Christianity (the connection of consciousness and subconsciousness, stigmatisation, reincarnation, esoteric terminology, “a sense of mystery”, etc.). The analysis demonstrates that the protopresbyter was a diverse scholar with broad erudition and critical thinking, who generated original philosophical and religious concepts (Catholic modernism).

Keywords: Gabriel Kostelnik, Ukrainian philosophical thought, archival sources, theory of cognition, materialist-atheistic doctrine, socialist ideas.

В останні роки увага суспільства до діяльності, наукового та творчого доробку відомого бачванського русина (з Руського Керестура), голови ініціативної групи по возз’єднанню УГКЦ з РПЦ протопресвітера Гавриїла Костельника (1886–1948) неухильно зростає. Продовжуються дискусії про місце Костельника в історії Української церкви (Мадей 2000; Петрук 2000; Мадей 2001; Мадей 2007; Петрук

2007; Гірник 2009; Загребельний 2014; Мірчук 2015; Коляда 2018 та ін.), активно вивчаються філософські праці вченого (Мірчук 2001; Кашуба, Мірчук 2002; Гірник 2006b; Гірник 2008a; Петрук 2014 та т. п.), аналізуються його оригінальна релігійна думка (Стеценко 2011; Загребельний 2013a; Загребельний 2013b; Загребельний 2015; Петрук 2015; Загребельний 2018a; Загребельний 2018b) та літературно-публіцистичні твори (Вежель 2001; Гірник 2008b).

У нашому дослідженні ми сконцентрували свою увагу на філософських творах протопресвітера, які у свою чергу тісно пов'язані з його релігійними роздумами та церковною діяльністю. Тема нашої статті набуває актуальності в силу того, що в запропонованому аналізі вперше вводяться в науково-дослідницький обіг окремі тексти філософа з «Архіву Костельника» – робочого архіву просвітника, збереженого Андрієм Савицьким (КДА (Київська духовна академія і семінарія)).

У монографії 2002 р. М. Кашуби та І. Мірчук вказано внесок Костельника у розвиток української релігійної філософії першої половини ХХ ст. Автори проаналізували концептуальний зміст поглядів релігійного філософа з онтології, гносеології, релігійної антропології, філософії історії, соціальної філософії, релігієзнавства. Автори довели, що Костельник дотримувався томістичного напрямку у філософії, поєднував релігійну антропологію з елементами неотомізму, позитивізму, католицького модернізму (Кашуба, Мірчук 2002).

Статті О. Гірника присвячено аналізу роздумів Костельника щодо проблем смислу буття та сенсу людського існування та призначення, ставлення держави до релігії та церкви, тенденцій десакралізації свідомості України, особливостей західного та східного обрядів, характеристикі мислителя як неотоміста та релігійного модерніста (Гірник 2006b; Гірник 2008a). У статті Я. Петрук на основі аналізу друкованих та рукописних праць релігійного філософа вперше висвітлено його погляди на моральні поняття й проблеми. Продемонстровано, як вони творять цілісну етичну конструкцію в його філософській системі (Петрук 2014).

Але певні аспекти спадщини Гавриїла Костельника (гносеологічні, екзистенційні, полемічні, соціально-духовні) у наш час все ще недостатньо вивчено. Таким чином, тема нашої роботи актуальна, матеріал має наукову новизну.

Мета даної статті – проаналізувати філософсько-релігійні погляди Костельника на основі маловідомих та архівних джерел.

У широкому спектрі філософських досліджень просвітника можна умовно виділити три основні напрямки: теорія пізнання; аналіз матеріалістично-атеїстичної доктрини (зокрема еволюції) та соціалістичних ідей; намагання створити власну філософську систему.

Осмислення закономірностей пізнання було базовою платформою становлення Костельника як філософа, вони проводились у Фрайбурзькому університеті та знайшли своє відображення у роботі «De principiis Cognitionis Fundamentalibus» (1913), за яку о. Гавриіл був удостоєний звання доктора систематичної філософії. Теорії пізнання присвячені «Три розправи про пізнання» (1925), «Das Princip der Identitat – Grundlage aller Schlusse» (1929), «Ordo logicus» (1931), із яких фундаментальним опрацюванням даної проблеми у руслі позитивістської філософії є «Три розправи про пізнання» (Костельник 1925). Будучи надрукованою у Львові, ця робота здобула широку популярність по всій Європі завдяки тому, що пануючому на той час суб'єктивістському психоаналізу Костельник зумів аргументовано протипоставити зв'язок між пізнанням і природою, яку об'єктивно возводив до Творця.

Вже в передмові він проголошує своє кредо: криза культури зумовлена відходом від природи. Подолати її може тільки поворот до природи й до вищих інтуїцій, які дає нам природа. Відразу впадає у вічі науковий характер цього дослідження – автор ставить собі за мету роз'яснити природу та специфіку актів пізнання. Він детально характеризує свідомість та її ступені, підсвідоме, інтуїцію та різні види пізнання. Автор праці переконаний, що розумові треба вірити, а філософи це незаслужено відкидають: «Поворот до природи в пізнанні – це одинокий лік, який може оздоровити новочасну філософську думку» (Костельник 1925: 50–51). Це питання він розглядає на тлі аксіологічного вчення всіх європейських філософів, пояснюючи їх позицію та подаючи свій коментар. Він переконаний, що стара філософія, за винятком І. Канта, не сформувала питання про пізнання світу. Викладаючи у доступній і популярній формі погляди різних філософів, Костельник формулює свої висновки: основою нашого чуттєвого пізнання є інтуїція, яка надана нам природою; над нею стоїть розум, збудований для зв'язку з інтуїцією; враження, зображення і поняття не є речами, а образами речей; пізнання світу речей як і їх доцільність є властивою приналежністю одного лиш Творця.

Від моделі ідей Платона до постановки розуму над інтуїцією всупереч Канту – ці елементи стали складовими теорії пізнання Костельника. О. Гавриіл не продовжував ці розробки до якого-небудь логічного завершення та взагалі не працював над цією темою з 1931 р. Натомість наступний тематичний напрямок – аналіз матеріалістично-атеїстичної доктрини (зокрема еволюції) та соціалістичних ідей – властивий для всього творчого шляху Костельника, в буквальному розумінні цього слова – до останнього дня.

Вже на початку свого творчого шляху о. Гавриіл пише дві роботи

«Фільозофічнаа природна гадка» (1914) (*рукопис, укр., цитати грец. і лат.; Бачкерестур (в Руський Керестур). 181 с.*) та «Простір і вселена. Нова метафізична теорія» (1916) (*Ч. I–II, IV, VII–IX; укр., цитати грец. і лат.; Львів; 356 с.*) (Гірник 2006а: 89), які можна трактувати як його власну метафізичну теорію. Сентенції молодого автора виходили далеко за рамки традиційно-догматичного католицького креаціонізму, тому ці роботи не було видано. Вони існують тільки в рукописному варіанті.

Більш вагомі та значущі його роботи по висвітленню еволюційної теорії: «Еволюція» (1931) (укр.; 1 арк.); «Розум» (1933) (*рукопис, не закінч.; укр.; Мізунь; 8 с.*); «Людський родовід. Походження і становище людини на основі теорії прозябання» (1934) (рукопис; укр., цитати грец. і лат.; із 32 с. до 304 с.); «Гарбузова дочка. (Про душу рослин)» (б/д) (рукопис; не закінч.; укр., цитати лат.; 17 с.); «Людина в природі, її становище й походження на основі теорії прозябання» (б/д) (*рукопис; укр., цит. грец. і лат. 104 с.*); «Людина і звірина» (б/д) (*рукопис; незак.; укр.; 6 с.*) (Гірник 2006а: 89–92).

Загальний знаменник цих розробок можна окреслити як намагання співвіднести сучасні наукові досягнення із рамками неотомізму на фундаменті безапеляційного домінування Божої творчої сили. Спекулятивно-неоднозначну позицію у цьому напрямку займає лише одна робота – «Гарбузова дочка. (Про душу рослин)». За жанром вона швидше нагадує фантазію на тему наявності душі у рослин, проте остаточне судження зробити не має можливості, тому що робота не закінчена (AKd).

Аналіз атеїстичної доктрини займає найбільш вагоме місце і не втратив своєї актуальності до сьогодні. На початку 1921 р. з'являється перша робота цього циклу «Причини атеїзму» (*рукопис; укр., цитати грец. і лат.; 229 с.*) (AK; Гірник 2006а: 89). О. Гавриїл подає ґрунтовний аналіз порушеної проблеми у діапазоні від фізичного зла до суб'єктивних спотворень. До речі, останнім (незавершеним) твором стане «Психологія атеїзму», 12 сторінок якої буде написано за день до смерті Костельника – 19 вересня 1948 р. У цьому хронологічному діапазоні постали «Упадок релігії» (1940) (*рукопис; укр., цитати грец. і лат.; 257 с.*), «Віра в Бога» (*рукопис; укр.; 293 с.*) (1942), «Атеїст» (1943) (*рукопис; не закінч.; укр.; 112 с.*) (Гірник 2006а: 90–91).

Особливої уваги в руслі критичного аналізу основ атеїстичної доктрини заслуговує праця «Матеріалізм», написана у 1945 р. (*машинопис; укр.; 110 с.*) (Гірник 2006а: 91). Практично половину праці Костельник присвячує аналізу стародавньої грецької філософії, щоб показати, що матеріалізм не є якимось новим, революційним світоглядом, а мав своїх представників вже у грецькому античному світі.

Вдаючись до критичного аналізу новітнього матеріалізму, філософ шукає підтримки в самих же матеріалістів: аналізує працю німецького матеріаліста Людвіга Бюхнера «Kraft und Stoff» (Лайпціг, 1894), в якій, на його думку, помітна тенденція до утотоження енергії й матерії. Нові відкриття в природничих науках, на які покладалися прихильники матеріалістичного світогляду, а особливо біологія, вносили в матеріалізм все більше суперечностей: «Такі відкриття довели до неовіталізму, тобто, до погляду, що в органічній істоті є окрема життєва сила, додана до матерії – душа» (АКс: 83). Німецький хімік Оствальд остаточно відкинув матеріалізм, прийнявши енергію за окрему субстанцію. Це, на думку Костельника, було чимось новим у філософії: «Панспірітуалізм був відомий у філософії (Лейбніц, Берклі); а тепер прийшла черга й на паненергетизм. Це був знак часу – до якої міри енергія вже виемансипувалась у науці. Проти матерії піднялась уже й енергія. Т матеріалізм став розкладатися» (АКс: 84).

Не змогли врятувати матеріалізм соціалісти К. Маркс і Ф. Енгельс, які почали говорити про так званий «діалектичний матеріалізм». «Признавши матерії спроможність "діалектичного руху", соціалісти змішали матеріалізм з гегеліанізмом, зідеалізували, одуховили матерію. Такою матерією править "діалектичний рух", отже, гегеліанський логізм. Послідовно така матерія перестає бути матерією, а стає чимсь у роді Герлітового правою» (Костельник 1945: 88–89). Закінчує працю Костельник вердиктом матеріалізові: «Матеріалізм, як бачимо, це в першій мірі самогубство людини, як духової істоти» (АКс: 110).

Завдяки розвитку подій кінця XIX – початку XX ст. матеріалістично-атеїстична доктрина ставала підвалиною ідеї соціалізму-комунізму. Відслідковуючи цю закономірність, Костельник ще у 1919 р. пише твір «Границі демократизму» (Костельник 1919). Аналізуючи основні постулати соціалістичної доктрини – рівність людей, соціалізацію майна, громадянські свободи, а також стосунки між церквою та державою, дослідник доходить висновку, що соціалізм виріс з християнського кореня: «Новочасна ідея про рівність людей є нічим іншим, як застосування християнської ідеї про рівність всіх людей перед Богом» (Костельник 1919: 7). Між тим, соціальний суспільний порядок, як його змальовують прихильники соціалістичної доктрини, є утопією, бо люди рівні лише з точки зору природного закону, але не щодо права соціального. Не може бути абсолютної рівності громадян, бо існування держави – це вже передумова нерівності.

Цілковито абсурдною, на думку Костельника, є також інша ідея соціалізму – усупільнення майна. Автор праці стоїть на позиції священної недоторканості приватної власності, вважаючи суспільну власність аморальною через її насильність. Соціалістична теорія про

власність ґрунтується на тому, що приватну власність кожного держава вважає спільною, загальною власністю. Костельник детально та комплексно співставляє ці види власності й доходить висновку, що слабкість комуністичної теорії в нездійсненності, непрактичності, в нерозумінні того, що приватна власність потрібна кожній людині для підтримки індивідуального життя, є плодом праці особи і служить для самоствердження, морального щастя та індивідуальної свободи. Він переконаний, що праця для загалу ніколи не може та не зможе поступитися праці для себе. Більше того, обіцянки теоретиків комунізму не просто виходять за межі реальності, вони створюють реальну загрозу існуванню суспільства: захоплюючи своїми ідеями народні маси, вони не вказують, що ці ідеї існують лише у формі ідеалу – будь-які намагання їх реалізувати приведуть до суспільного колапсу (Костельник 1919: 70–79). Час довів, що ці прогнози справдилися. Утопічність соціалістичної доктрини апокаліптично метафоризована в образі її вождів-очільників, яких Костельник наділяє буквально демонічними властивостями у своїй праці «Наполеон і Сталін як представники духа свого часу» (Костельник 1933).

Найбільш цікава для нас його робота «Логіка». Ще на початку своєї наукової діяльності у 1922 р. о. Гавріїл пише підручник під такою назвою у рукописному розмірі 390 с. (АКа), викладаючи в ньому закономірності логіки як чітко визначеного спектру філософії. З плином часу переоцінка логіки трансформувалась у намагання створити синтез всього філософського спадку. Із цього задуму Костельнику вдалось написати лиш перший том машинописним розміром 383 с. у 1942 р.

На відміну від вузькоспеціалізованого підручника 1922 р. в основу своєї «Логіки» зразку 1942 р. (АКв) Костельник закладає міждисциплінарну платформу: «Поділ наук має тільки методичну вартість, а не органічну. В дійсності, всі науки зрослі з собою як органи одного організму... Логіку годі глибше розвинути без метафізики, психології та критеріології (теорії пізнання)... Це не буде змішування двох чи більше наук, тільки доповнення одної науки науками, що сусідують з нею» (АКв: 15–16). За задумом, такий підхід мав бути найдоцільнішим у формуванні переконань, співвідносних із досягненнями природничих наук. Насправді, результат виявився зовсім протилежним.

Уже в розділі «Вступних дефініційних пояснень» Костельник проводить нетиповий і незнаний у філософії поділ на природну та наукову логіку: «Справжня, природна, жива логіка – це людський розум при своїй праці. А наукова логіка – це рефлексія розуму на свою логічну працю. Але природної логіки ще ніхто не проаналізував наскрізь і ніколи не проаналізує. Як біологія не проаналізувала життя наскрізь, як психологія не проаналізувала душі, а фізика матерії, так наукова

логіка не проаналізувала і ніколи не проаналізує наскрізь людського розуму при його логічній праці» (АКb: 29). Головним завданням наукової логіки має стати відкриття, впорядкування й осмислення процесів природної логіки. Порушення цього співвідношення в бік наукової логіки, згідно Костельнику, призводить до самознищуючого наслідку: «Ніколи людство не було таке духовно розбите, таке затомізоване, як у наших часах. Майже кожен інтелегент має свою віру, свою метафізику, свою соціологію, свою політику. І лютує щоденно, безупинна війна всіх проти всіх. Модерне людство, яке в своєму засліпленні урало собі, ніби релігійні війни вже перевелися, в дійсності саме веде найжахливішу, вікову, релігійну війну, що загрожує безупинною революцією. Будинок людства на вершках науки і культури розсідається, розсипується – наче парламент, у якому немає більшості, здатної до проводу» (АКb: 9). Відновлення цього співвідношення має відбуватися в бік осмислення наукою основних даних, які людина отримує через природний інстинкт та природні інтуїції. Серед них основною є релігійна інтуїція.

Наступну сходинку в контексті наукової та природної логіки займає проблема свідомості. Не задовольняючись традиційно усталеними закономірностями, Костельник робить акцент на інстинкті та підсвідомості як основних засобах природного пізнання. І в цьому напрямку стверджує, що «звірі теж мають свідомість, тільки дещо слабшу від людини... Рослина, в свою чергу, стоїть між свідомим та несвідомим життям» (АКb: 92).

Якщо до цього моменту хід суджень Костельника в «Логіці» можна вважати з філософських позицій неоднозначно-спекулятивним, то наступні твердження стоять на відверто нехристиянських позиціях. Всупереч усталеним нормативам логіки як науки, всупереч Богоодкровенним постулатам християнства у розряді зв'язку свідомість-підсвідомість Костельник вводить потужний блок ірраціональних інсинуацій.

Наприклад, Костельник визнає можливість віщих снів. На його думку, цей факт може заперечувати «лише нерозумне упередження». Свої аргументи на користь віщих снів Костельник черпає із власних досліджень явищ стигматизації: «Я сам, досліджуючи наші стигматики, мав чи одну нагоду ствердити не тільки правдивість тих віщих снів, але й те, яким способом вони відбуваються. Стигматики, вийшовши духом із свого тіла, суґерують такі сні особам, котрим саме хочуть. А бувають і такі випадки, що душа якоїсь особи, зрештою нормальної, в часі сну виступає з тіла, іде десь у світ, щось там оглядає, і по пробудженні пригадує собі це, начеб їй снилося» (АКb: 101).

Так, о. Гавриїл виводить власне пояснення «перевтілення» душ:

«В більших розмірах ті дивні, парапсихологічні сили виступають у медіумійному трансі та в містичних екстазах. Я мав нагоду понад усякий сумнів ствердити, що душа стигматички може покинути своє тіло і являтися десь у далекому світі в різних видах (у своїй власній подобі, в подобі дитини, мужчини, пташки і т. ін.!) Та увільнена від свого тіла душа стигматички може ввійти в тіло іншої стигматички і тут заступити душу тієї стигматички, якої є тіло: годинами розмовляти, ходити, їсти, працювати (притім стигматичка задержує повну свою свідомість, своє знання і свій психічний характер; їй навіть здається, що вона в своєму власному тілі)» (АКб: 102). На думку автора «Логіки», такі «мандрівки» є поясненням того, як духи можуть входити в тіло людини.

Костельник впроваджує у свою «Логіку» термінологію, яка значною мірою перегукується з езотеричною термінологією. Зокрема, він говорить про психічну ауру: «А матеріал, що його маємо для аналізу техніки ясновидження, ще не зовсім вистачаючий. На основі даного матеріалу певне те, що ясновидці покористовуються психічною аурую своєю і чужих людей» Відтак він подає і пояснення самого терміну: «Психічна аура – це випромінювання внутрішніх переживань. Психічна аура в'яжеться з предметом, з яким дана людина сполучувала свої внутрішні переживання, і осідає на них. Подрібних законів психічної аури не знаємо» (АКб: 204). Те, що в часи Костельника слово «аура» почало широко вживатися окултистами, зовсім не означає їхньої монополії на нього. Від античних часів аура («віяння») – феномен, який, наприклад, зафіксувався в іконі. Сказати, що цей феномен остаточно вивчений, не можна навіть сьогодні. Визнання існування аури не є сигніфікацією антихристиянського світобачення.

Далі протягом майже сотні сторінок слідує відверто антропософські моделі взаємодії енергетики. Наприклад, «<...> душа кожної людини своїм випромінюванням обіймає цілу земну кулю і лучиться з другим світом<...>»; «Як енергії, що виходять з тіл (гравітації, магнетизм, електрика, світло...), уможливають тим тілам діяння на віддаль (action in distans), так і та аналогічна психічна техніка уможливорює душам діяння на віддаль (телепатію, ясновидження, сугестію на віддаль і т. ін.)»; «<...>все лишає на собі свій вічний "фільм", і ясновидці можуть з предмету вичитати його історію (т. зв. психометрія)» (АКб: 293).

Поверх антропософсько-езотеричної моделі Костельником вводиться термін «почуття таїнственності». Причому не дається вичерпної визначальної характеристики цього терміну: чи це містично-благоговієне сприйняття Таїнств Церкви, чи збірне визначення ірраціональних моментів. Це «почуття таїнственності» прописується в діапазоні від причини атеїзму до необхідної умови збереження віри:

«Я шукав за справжнім джерелом атеїзму і по кільканадцятьох роках передумання попав на відкриття, що тим джерелом є безбарвне почуття, яке я назвав чуттям буденности, чуттям нічогости, а тепер бачу, що найкраще можна його назвати чуттям безтаїнственности» (АКб: 106–109). «Щоб у нинішньому світі оберекти християнську віру, перш за все необхідно плекати почуття таїнственности». Адже «розумові докази конечні, але якщо вони не впадуть на канву почуття таїнственности, то їх сила буде ніяка, як коли засіяне зерно впаде на камінь» (АКб: 109). Можливо, найточнішим аналогом цієї «таїнственности» виступає дефініція «ірраціоналізм», що теж не є, в принципі, антихристиянським розумовим висновком.

Спекулятивно-дискурсивним є ще одне поняття «Логіки» Костельника, виокремлене ним в розділ «Наука про контрасти». Контрастність, згідно Костельнику, пронизує все наше буття від матерії до Христа, який «найкраще збагнув гру контрастів... Смиренність при власті, вбогість духа при багатстві, спокій духа в нещасті... – таке згармонізування контрастів відповідає дійсному складові етичних контрастів» (АКб: 340–349).

Загальна світоглядна концепція Костельника не замикається у рамках християнства, а виражається черговим новотвором під назвою «Згармонізований плюралізм»: «Коли порожній простір приймемо за самостійну, субстанціальну істоту, як про те всі рації свідчать, то інвентар цілого природнього світу ось так представлятиметься: порожній простір + матерія із своїми енергіями + царство рослин із своїми душами + царство звірят із своїми душами + людина із своєю душею. Це згармонізований плюралізм, а не монізм і не дуалізм» (АКб: 38). Всі ці ірраціонально-світоглядні спекуляції розміщуються нижче верховного принципу, який ніколи не піддається Костельником навіть найменшому сумніву: верховним творцем і першопричиною всього є Бог.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що значна кількість праць філософсько-релігійного спрямування Костельника є мало-відомими (надруковані у 20-х рр. ХХ ст. невеликим накладом та не перевидані; наприклад, «Три розправи про пізнання») чи залишилися в архівах («Еволюція», «Розум», «Гарбузова дочка», «Людина і звичка», «Причини атеїзму», «Атеїст», «Логіка» та ін.). Існує декілька причин такої ситуації. По-перше, деякі філософські праці Костельника були лише етапом філософського осмислення буття автором (наприклад, теорії пізнання у «Три розправи про пізнання»). Інші розвідки мали потужний заряд критики: виходили далеко за рамки традиційно-догматичного католицького креаціонізму (наприклад, аналіз матеріалістично-атеїстичної доктрини та соціальних ідей у «Фільозофічнаа

природна гадка», «Простір і вселенна») чи піддавали нищівній критиці основи філософії соціалізму-комунізму («Еволюція», «Розум», «Людина і звірина», «Причини атеїзму», «Атеїст», «Матеріалізм» та ін.). Третя частина неопублікованих праць філософського характеру, що зберігаються в архіві Костельника, демонструють читачеві особливості власної філософської системи автора («Логіка»). Вона входила в протиріччя з усталеними нормативами логіки як науки та постулатами християнства (зв'язок свідомості та підсвідомості, стигматизація, перевтілення душ, езотерична термінологія, «почуття таїнственності» та ін.). Аналіз маловідомих та архівних джерел з архіву Костельника доводить, що протопресвітер був різноплановим науковцем з широкою ерудицією, мав критичне мислення та породжував оригінальні для свого часу філософсько-релігійні концепції (католицький модернізм).

Перспективою досліджень у цьому напрямку є аналіз усіх матеріалів архіву Костельника, зокрема листування протопресвітера, релігійних, літературних та філологічних праць.

ЛІТЕРАТУРА

АК – Архів Костельника. Т. XVIII. Спр. 006–008. Костельник Г. Причини атеїзму. Л., 1920–1921.

АКа – Архів Костельника. Т. XII. Спр. 004. Костельник Г. Логіка. Л., 1922.

АКв – Архів Костельника. Т. XX. Спр. 001–002. Костельник Г. Логіка як аналіз техніки людського думання. I том. Л., 1942.

АКс – Архів Костельника. Т. II. Спр. 003. Костельник Г. Матеріалізм. Л., 1945.

АКd – Архів Костельника. Т. III. Спр. 001. Костельник Г. Гарбузова дочка (про душу рослин). [Без дати].

Вежель 2001 – *Вежель Л.* Гавриїл Костельник як журналіст і літературний критик: дис. ... канд. філол. наук. К., 2001. 198 с.

Гірник 2006а – *Гірник О.* Архів Гавриїла Костельника // Український археографічний щорічник. 2006. Вип. 10/11. С. 83–98.

Гірник 2006б – *Гірник О.* Гавриїл Костельник як філософ на порозі нової наукової парадигми // Історія релігій в Україні: Наук. щорічник. 2006 рік. Львів, 2006. Кн. II. С. 61–69.

Гірник 2008а – *Гірник О.* Гавриїл Костельник як представник католицького філософського модернізму // Історія релігій в Україні: Наук. щорічник. 2008 рік. Львів, 2008. Кн. II. С. 77–85.

Гірник 2008б – *Гірник О.* Пошук ідентичності як «*principium movens*» творчості Гавриїла Костельника // Костельник Г. *Ultra posse*. Вибрані твори / упорядк. та передм. О. Гірника. Ужгород, 2008. С. 17–89.

Гірник 2009 – *Гірник О.* Світогляд Гавриїла Костельника – ідейний вибух сповільненої дії // Патріярхат. 2009. Число 1 (410). Січень-лютий. С. 21–23.

Загребельний 2013а – *Загребельний І.* Концепція «світу як вічної школи»

- Г. Костельника в оптиці богословської проблеми теодицеї // Філософські обрії. 2013. № 29. С. 154–161.
- Загребельний 2013b – *Загребельний І.* Політичні ідеології як форми секуляризму в інтерпретації Гавриїла Костельника // Держава і церква в новітній історії України: зб. статей. Полтава. 2013. С. 356–361.
- Загребельний 2014 – *Загребельний І.* Погляди Г. Костельника: церква і держава. URL: <http://politonomia.org.ua/page/o-maslak-pohliady-h-kostelnyka-tserkvu-i-dergavu.html> (останній погляд: 29.07.2019)
- Загребельний 2015 – *Загребельний І.* Бачення Г. Костельником взаємовідносин Церкви і держави в контексті розвитку католицької соціальної доктрини // Держава і церква в новітній історії України: зб. статей. Полтава, 2015. С. 158–165.
- Загребельний 2018a – *Загребельний І.* Іманентизація релігійного досвіду у творчості Гавриїла Костельника // European philisiphical and historical discourse. 2008. Vol. 4, is. 2. С. 165–169.
- Загребельний 2018b – *Загребельний І.* Особливості апологетичного підходу Гавриїла Костельника // Схід. 2018. № 1 (153). Січень-лютий. С. 103–107.
- Кашуба, Мірчук 2002 – *Кашуба М., Мірчук І.* Гавриїл Костельник: філософські погляди. Дрогобич: Вимір, 2002. 140 с.
- Коляда 2018 – *Коляда Г.* Отець Г. Костельник: контроверсійність портрету (іст.-біогр. нарис) // Історія в школі. 2018. Серпень-вересень. С. 1–11.
- Костельник 1919 – *Костельник Г.* Границі демократизму (Соціальна студія). Львів: НТШ, 1919. 220 с.
- Костельник 1925 – *Костельник Г.* Три розправи про пізнання. Л.: [б.в.], 1925. 199 с.
- Костельник 1933 – *Костельник Г.* Наполеон і Сталін як представники духа свого часу. Л., 1933.
- Мадей 2000 – *Мадей Н.* Гавриїл Костельник і Львівський собор 1946 р. // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. 2000. Вип. 1. С. 128–137.
- Мадей 2001 – *Мадей Н.* Концепція української греко-католицької церкви Г. Костельника в контексті історії уніатських церков: дис. ... канд. іст. наук. Л., 2001. 187 с.
- Мадей 2007 – *Мадей Н.* Концепція Української греко-католицької церкви Г. Костельника // Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини: зб. наук. пр. Львів; Ужгород, 2007. С. 175–182.
- Мірчук 2001 – *Мірчук І.Л.* Філософські погляди Гавриїла Костельника: дис. ... канд. філос. наук. Л., 2001.
- Мірчук 2015 – *Мірчук І.Л.* Ідеологічні пошуки Гавриїла Костельника в контексті української національної ідентичності // Людинознавчі студії. Серія: Філософія. 2015. Вип. 32. С. 170–181.
- Петрук 2000 – *Петрук О.* Відвертість віри та трагедія о. Гавриїла Костельника // Поступ. 2000. № 107 (551). С. 10.
- Петрук 2007 – *Петрук О.* Гавриїл Костельник і радянська влада (1939–1941) // Гавриїл Костельник на тлі доби і пошук істини. Зб. наук. пр. Львів; Ужгород, 2007. С. 182–195.

Петрук 2014 – *Петрук Я.* Етичні погляди у філософській системі Гавриїла Костельника // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія. 2014. Вип. 16. С. 79–89.

Петрук 2015 – *Петрук Я.* Атеїзм як релігія у розумінні Гавриїла Костельника // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія. 2015. Вип. 17. С. 75–86.

Стеценко 2011 – *Стеценко В.* Гавриїл Костельник – оригінальний релігійний мислитель і філософ // Вісник Львівського університету. Серія: Філософія. 2011. Вип. 14. С. 113–123.

REFERENCES

Kostelnik, G. (1920–1921) *Prichini ateizmu* [Reasons for atheism]. The Archive of G. Kostelnik. Vol. XVIII. Spr. 006–008. Lviv.

Kostelnik, G. (1922) *Logika* [Logic]. The Archive of G. Kostelnik. Vol. XII. Spr. 004. Lviv.

Kostelnik, G. (1942) *L'ogika yak analiza tekhniki lyuds'kogo dumannya* [Logic as analysis of human cognition technique]. The Archive of G. Kostelnik. Vol. 20. Spr. 001–002. Lviv.

Kostelnik, G. (1945) *Materializm* [Materialism]. The Archive of G. Kostelnik. Vol. 2. Spr. 003. Lviv.

Kostelnik, G. (n.d.) *Garbuzova dochka (pro dushu roslin)* [Pumpkin daughter (about the soul of plants)]. The Archive of G. Kostelnik. Vol. 3. Spr. 001.

Vezhel, L. (2001) *Gavriil Kostel'nik yak zhurnalist i literaturniy kritik* [Gabriel Kostesnik as a journalist and literary critic]. Philology Cand. Diss. Kyiv.

Hirnyk, O. (2006a) *Arkhib Gavriila Kostel'nika* [The Archive of Gabriel Kostelnik]. *Ukrains'kiy arkheografichniy shchorichnik*. 10/11. pp. 83–98.

Hirnyk, O. (2006b) *Gavriil Kostel'nik yak filosof na porozi novoї naukovoї paradigmi* [Gabriel Kostesnik as a philosopher on the threshold of a new scientific paradigm]. In: Bilik, Z., Dashkevich, Ya. & Moravska, L. (eds) *Istoriya religiy v Ukraini* [History of Religion in Ukraine]. Vol. 2. Lviv: Logos. pp. 61–69.

Hirnyk, O.O. (2008a) *Gavriil Kostel'nik yak predstavnik katolits'kogo filosof's'kogo modernizmu* [Gabriel Kostelnik as a representative of Catholic philosophical modernism]. In: Bilik, Z., Dashkevich, Ya. & Moravska, L. (eds) *Istoriya religiy v Ukraini* [History of Religion in Ukraine]. Vol. 2. Lviv: Logos. pp. 77–85.

Hirnyk, O. (2008b) *Poshuk identichnosti yak "principum movens" tvorchosti Gavriila Kostel'nika* [Search for identity as "principum movens" of Gabriel Kostelnik's works]. In: Kostelnik, G. *Ultra posse. Vibrani tvori* [Ultra posse. Selected Works]. Uzhhorod: Grazhda. pp. 17–89.

Hirnyk, O. (2009) *Svitoglyad Gavriila Kostel'nika – ideyniy vibukh spovil'nenoi dii* [The worldview of Gabriel Kostelnik – an ideological explosion of a delayed action]. *Patriyarkhat*. 1(410). pp. 21–23.

Zagrebelny, I. (2013a) *Kontseptsiya "svitu yak vichnoi shkoli"* G. Kostel'nika v

optitsi bogoslovs'koï problemi teoditsei [The concept of “world as an eternal school” by G. Kostelnik in the optics of the theological problem of the theodicy]. *Filosofs'ki obrii*. 29. pp. 154–161.

Zagrebelny, I. (2013b) Politichni ideologii yak formi sekulyarizmu v interpretatsii Gavriila Kostel'nika. In: *Derzhava i tserkva v novitnyy istorii Ukraïni*. Poltava: National Pedagogical University. pp. 356–361.

Zagrebelny, I. (2014) *Poglyadi G. Kostel'nika: tserkva i derzhava* [G. Kostelnik's views: church and state]. [Online] Available from: <http://politonomia.org.ua/page/o-maslak-pohliady-h-kostelnyka-tserkvu-i-dergavu.html> (Accessed: 29st July 2019).

Zagrebelny, I. (2015) Bachennya G. Kostel'nikom vzaemovidnosin Tserkvi i derzhavi v konteksti rozvitku katolits'koï sotsial'noï doktrini. In: Stepanenko, M.I. (ed.) *Derzhava i tserkva v novitnyy istorii Ukraïni*. Poltava: National Pedagogical University. pp. 158–165.

Zagrebelny, I. (2018a) Imanentizatsiya religiyного dosvidu u tvorchosti Gavriila Kostel'nika [Imanization of religious experience in the work of Gabriel Kostelnik]. *European Philosophical and Historical Discourse*. 4(2). pp. 165–169.

Zagrebelny, I. (2018b) Osoblivosti apologetichnogo pidkходу Gavriila Kostel'nika [Features of the apologetic approach of Gabriel Kostelnik]. *Skhid*. 1(153). pp. 103–107.

Kashuba, M. & Mirchuk, I. (2002) *Gavriil Kostel'nik: filosof's'ki poglyadi* [Gabriel Kostelnik: philosophical views]. Drohobych: Vimir.

Kolyada, G. (2018) Otets' G. Kostel'nik: kontroversiynist' portretu (ist.-biogr. naris). *Istoriya v shkoli*. August – September. pp. 1–11.

Kostelnik, G. (1919) *Granitsi demokratizmu (Sotsiyal'na studiya)* [The Borders of Democracy (Social Studies)]. Lviv: NTSh.

Kostelnik, G. (1925) *Tri rozpravi pro piznannya* [Three clues to cognition]. Lviv: [s.n.].

Kostelnik, G. (1933) *Napoleon i Stalin yak predstavniki dukha svogo chasu* [Napoleon and Stalin as the signs of their time]. Lviv: [s.n.].

Madey, N. (2000) Gavriil Kostel'nik i L'viv's'kiy sobor 1946 r. [Gabriel Kostelnik and Lviv Convocation in 1946]. *Visnik L'viv's'kogo universitetu. Seriya: Filosof's'ki nauki*. 1. pp. 128–137.

Madey, N. (2001) *Kontseptsiya ukraïns'koï greko-katolits'koï tserkvi G. Kostel'nika v konteksti istorii uniats'kikh tserkov* [The Concept of the Ukrainian Greek Catholic Church by G. Kostelnik in the context of the Unian Churches History]. History Cand. Diss. Lviv.

Madey, N. (2007) Kontseptsiya Ukraïns'koï greko-katolits'koï tserkvi G. Kostel'nika. In: Garasim, Ya. (ed.) *Gavriil Kostel'nik na tli dobi: poshuk istini*. Lviv; Uzhhorod: Lviv National University. pp. 175–182.

Mirchuk, I.L. (2001) *Filosofs'ki poglyadi Gavriila Kostel'nika* [Philosophical views of Gabriel Kostelnik]. Philosophy Cand. Diss. Lviv.

Mirchuk, I.L. (2015) Ideologichni poshuki Gavriila Kostel'nika v konteksti ukraïns'koï natsional'noï identichnosti [Ideological search of Gabriel Kostelnik in the context of Ukrainian national identity]. *Lyudinoznavchi studii. Seriya: Filosofiya*. 32. pp. 170–181.

Petruk, O. (2000) Vidvertist' viri ta tragediya o. Gavriiła Kostel'nika. *Postup*. 107(551). pp. 10.

Petruk, O. (2007) Gavriil Kostel'nik i radyans'ka vlada (1939–1941). In: Garasim, Ya. (ed.) *Gavriil Kostel'nik na tli dobi: poshuk istini*. Lviv; Uzhhorod: Lviv National University. pp. 182–195.

Petruk, Ya. (2014) Etichni poglyadi u filososf'skyy sistemi Gavriiła Kostel'nika [Ethical Views in the Philosophical System of Gabriel Kostelnik]. *Naukovi zapiski Natsional'nogo universitetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya: Filosofiya*. 16. pp. 79–89.

Petruk, Ya. (2015) Ateizm yak religiya u rozuminni Gavriiła Kostel'nika [Atheism as a religion in the understanding of Gabriel Kostelnik]. *Naukovi zapiski Natsional'nogo universitetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya: Filosofiya*. 17. pp. 75–86.

Stetsenko, V. (2011) Gavriil Kostel'nik – original'nyy religyyny mislitel' i filosof [Gabriel Kostesnnik is an original religious thinker and philosopher]. *Visnik L'viv's'kogo universitetu. Seriya: Filosofiya*. 14. pp. 113–123.

Никольский Евгений Владимирович – доктор богословских наук, доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры богословия и истории церкви Ужгородской украинской богословской академии (Украина).

Нікольський Євген Володимирович – доктор богословських наук, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри богослов'я та історії церкви Ужгородської української богословської академії (Україна).

Evgeny V. Nikolsky – Uzhhorod Ukrainian Theological Academy (Ukraine).

E-mail: Eugenius-08@yandex.ru

Юган Наталья Леонидовна – доктор филологических наук, доцент подготовительного отделения Киевского национального университета им. Т. Шевченко (Украина).

Юган Наталія Леонідівна – доктор філологічних наук, доцент підготовчого відділення Київського національного університету ім. Т. Шевченка (Україна).

Natalia L. Yuhan – Kiev National Taras Shevchenko University (Ukraine).

E-mail: ugannl2@gmail.com